

Czesław Banach

POLSKA EDUKACJA WOBEC SZANSY I ZAGROŻEŃ JEJ REFORMOWANIA

Raport UNESCO pt. „Edukacja: jest w niej ukryty skarb” stwierdza:
„Edukacja jest podstawowym prawem człowieka oraz uniwersalną wartością.[...] nie jest wyłącznie wydatkiem społecznym, lecz również inwestycją gospodarczą i polityczną. [...] Za edukację odpowiedzialne jest całe społeczeństwo”. (1996).

Przedstawiciele nauk pedagogicznych i społecznych charakteryzując komponenty świata współczesnego zwracają uwagę na niepokoje egzystencjalne, rozchwiane wartości i zmienność stylów życia, nieprzewidywalność pewnych zjawisk i procesów oraz wyzwania dla społeczeństw, a także na dążenia do poznawania rzeczywistości oraz do myślenia i działania.

Człowiek odnosi się nieustannie do przeszłości, teraźniejszości oraz zdolności do wolności myślenia.

Zmienny świat wartości i ideologii oraz zadań i zależności – stawia pytania o strategię życia i sposoby kreowania rzeczywistości edukacyjnej.

Ponad 25% społeczeństwa polskiego związane jest bezpośrednio z systemem edukacji, a znacząca część Polaków uczestniczy w systemie edukacji równoległej i ustawicznej.

„Rewolucja informatyczna” i „gospodarka oparta na wiedzy” oraz reformy edukacyjne w Polsce w ciągu ostatnich 20 lat zapewniły wysokie wskaźniki skolaryzacji.

Zadaniem strategicznym jest obecnie tworzenie **kapitału ludzkiego** oraz **społeczeństwa opartego na wiedzy i wychowaniu.**

Zasadniczymi zadaniami kształtowania i pobudzania samorozwoju ludzi są idee:

„Rozumieć świat i kierować sobą” oraz „Uczyć się, aby być”.

Postawy ludzkie poddawane są konfrontacjom i próbom, a także przenikają się i oddziałują na siebie. W tym można upatrywać przyczyn powstawania tendencji i procesów integracyjnych i dezintegracyjnych. Często w drodze do przyszłości wraca się do przeszłości, w aspekcie programowym

i praktycznym, czego dowodem jest obecnie renesans tendencji nacjonalistycznych czy konserwatywnych.

Występuje niechęć i nieufność do analizy przyszłości, choć oczekuje się od władz oraz organizacji społecznych i naukowych prezentowania programów wieloletnich i zintegrowanych w warunkach integracji Unii Europejskiej i procesów globalizacji.

Polska okresu transformacji ustrojowej początku XXI wieku to poważne wyzwanie dla państwa i społeczeństwa – w budowaniu ustroju demokratycznego i społecznej gospodarki rynkowej.

Zmienna cywilizacja i integracja europejska przesuwają akcenty edukacji z jej funkcji adaptacyjnej na otwartą, twórczą i w konsekwencji na innowacyjną. Trzeba się uczyć przyszłości, formułowania programów i działań adaptacyjnych i twórczych.

O polityce edukacyjnej i reformowaniu edukacji

„Edukacja dla wszystkich w ciągu całego życia to ogromne wyzwanie, które musi się zamienić w wielki program XXI wieku”.

Federico Mayor: *Przyszłość świata (1999)*

Edukacja jest konstytucyjnym prawem i społeczną powinnością obywateli oraz warunkiem rozwoju społeczeństwa, państwa, kultury i gospodarki. Jest więc znaczącym obszarem transformacji ustrojowej oraz procesów integracji z Europą.

Potrzebuje ona przechodzenia do myślenia i planowania długofalowego, innowacyjnego i antycypacyjnego oraz przygotowania społeczeństwa do zmian we wszystkich obszarach życia i aktywności ludzi.

Przyczynami kryzysu więzi społecznej i braku zaufania są przede wszystkim:

- komplikowanie się życia społecznego, niedostatek zaufania i brutalizacja życia,
- globalizacja, zmniejszanie się roli państwa i załamywanie się wielu instytucji opieki społecznej,
- chaos aksjologiczny i osłabienie roli reguł prawnych, etycznych i obyczajowych oraz spadek roli autorytetów,
- słabość instytucji życia politycznego, gospodarczego i społecznego oraz roli kultury i nauki,
- bezrobocie, jako zjawisko o wielorakich skutkach,
- niektóre skutki transformacji ustrojowej oraz międzynarodowych programów integracyjnych i dezintegracyjnych,

- nieskuteczność organów i rodzajów kontroli oraz słabość roli opinii społecznej.

Polityka edukacyjna wymaga więc aktualnej analizy i projekcji wielodyscyplinarnej oraz znajomości strategii i losów reform edukacyjnych w Polsce, Europie i świecie.

Twórcy raportów edukacyjnych w Polsce oraz Komitet Prognoz PAN „Polska 2000 Plus” na wielu konferencjach ogólnopolskich postulowali uznanie edukacji i nauki za narodowy priorytet oraz opracowanie przez rząd przy aktywnym udziale środowisk naukowych i społeczeństwa kompleksowego i perspektywicznego programu rozwoju szeroko rozumianego systemu edukacji.

W Raporcie Komisji Europejskiej „Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa”, przyjęto **pięć strategicznych celów**: zachęcanie do zdobywania nowej wiedzy, zbliżenie szkoły i przedsiębiorstwa, walka ze zjawiskami marginalizacji, opanowanie trzech języków Wspólnoty, równorzędność inwestycji materialnych i edukacyjnych.

Te cele i zadania powinny być wprowadzone do programów rozwoju różnych form edukacji, a szczególnie w obszarze szkolnictwa wyższego i edukacji ustawicznej, ściśle związanej ze zmianami rynków pracy oraz rozwojem kultury i edukacji ustawicznej.

Adaptacja w systemie edukacji

Zmienna cywilizacja przesuwając akcenty współczesnej edukacji na funkcję twórczą i innowacyjną. Z przyszłości uczymy się ciągle za mało, dominuje zaś teraźniejszość w myśli oraz w kształtowaniu programów i działaniach.

Adaptacja społeczna – to proces dostosowywania i przystosowywania się ludzi do warunków społecznych i kulturowych, w których ludzie mają duże możliwości adaptacyjne, nawet w warunkach konkurencji i współzawodnictwa.

Adaptacja to proces afirmacji wartości, określonych idei, organizacji i instytucji, struktur państwowych i społecznych oraz dążenie do ich obrony i doskonalenia.

Analizując dyrektywę adaptowania młodych pokoleń do wymagań nowoczesnej cywilizacji B. Suchodolski stwierdził, że **dwie grupy problemów stoją przed wychowaniem**: „Jak przygotować do ochrony i rekonstrukcji cywilizacji współczesnej, do umiejętnego kierowania jej dalszym rozwojem. I pytanie drugie, jak żyć w tym świecie chaosu, zagrożeń, niesprawiedliwości i krzywd, jak tworzyć i realizować wartości wyznaczające wartość życia? Te dwa bloki problemów są wzajemnie powiązane”.

Świat współczesny Polaków jest pełen nowych możliwości, ale też często sprzecznych idei i celów oraz interesów i dylematów, a więc nowych szans i niebezpieczeństw. Dialog, demokracja i kompromis stają się koniecznymi me-

toдами oczyszczania pola adaptacji ludzi do zmian i efektywnych wyborów spośród wielu programów i propozycji.

Narzędziami przygotowania i realizacji polityki edukacyjnej są: prawo, instytucje i organizacje wypełniające zakres działania polityki edukacyjnej, planowanie umożliwiające odpowiedni dobór celów i zadań edukacji i kultury oraz zapewnienie warunków do ich realizacji, a także działalność badawcza i innowacyjna, wspomagająca efektywną realizację praktycznej polityki edukacyjnej.

Adaptacja w system edukacji oznacza konieczność odnoszenia się do:

- Nowych celów wychowania (aksjologia, wzorce).
- Nowych koncepcji kształcenia: ogólnego, zawodowego, oświaty dorosłych, edukacji akademickiej i równoległej.
- Wymagań współczesnego życia społeczno-politycznego (edukacja prawna, ekonomiczna, historyczna).
- Wymagań gospodarki rynkowej i nowoczesnej, rynku pracy oraz polityki zatrudnienia.
- Zmian w systemie zarządzania i kierowania państwem, samoorganizacji społeczeństwa.
- Efektywna adaptacja wiąże się z jednością praw i obowiązków obywatelskich, z wpływaniem na ogólny i środowiskowy „ład społeczny”, na kształtowanie poczucia bezpieczeństwa obywateli.

System edukacji wymaga dobrze przygotowanej kadry kierowniczej.

Wymaga to nie tylko własnego wysiłku i samokształcenia, ale również planowego kierowania ich doskonaleniem przez instytucje doskonalenia kadr i wyższe uczelnie w formie specjalnych studiów podyplomowych. **Nowe zadania i warunki pracy szkół i uczelni** wymagają również re kwalifikacji starszej kadry dyrektorów szkół oraz pracowników naukowych spełniających funkcje kierownicze w szkołach wyższych.

Warto przy refleksjach i ocenach na temat polskiej edukacji oraz analizy „Pedagogiki Niepokoju” przez Profesor Irenę Wojnar – zacytować jedną z ważnych myśli:

*„Bierność, uległość i brak krytycznej refleksyjności
czynią ludzi coraz bardziej podatnymi na propagandę
i różnego rodzaju manipulacje polityczne, obyczajowe,
kulturowe”.*

(Pedagogika niepokoju, „Ruch Pedagogiczny” 3/2012, s. V).

W przyjętym „Stanowisku uczestników VI Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego PTP w sprawie stanu i perspektyw rozwoju edukacji w Polsce” w Lublinie w 2007 roku stwierdzono: „Edukacja wymaga równoległe stabilizacji oraz permanentnych przemyślanych zmian, (...) które muszą wynikać ze strategii względnie spójnej i respektowanej przez kolejne ekipy rządzące, (...) dla edukacji jako dobra, za które wszyscy jesteśmy odpowiedzialni.

Raport UNESCO pt. „Edukacja: jest w niej ukryty skarb” stwierdza, że zasadami reformowania edukacji są jej 4 filary:

„Uczyć się, aby wiedzieć”
„Uczyć się, aby działać”
„Uczyć się, aby żyć wspólnie”
„Uczyć się, aby być”.

Świat XXI wieku jest światem globalizacji oraz „społeczeństwa informacyjnego” i „społeczeństwa wychowującego” oraz „gospodarki opartej na wiedzy”.

Wymaga on edukacji orientowanej na problemy teraźniejszości i zasadniczych wyzwań globalnej przyszłości.

Pamiętajmy o poetyckiej przestrodze Noblistki Wisławy Szymborskiej:

„Wszelka **wiedza**, która nie wyłania z siebie nowych pytań, staje się w szybkim czasie martwa, traci temperaturę sprzyjającą życiu. Dlatego tak wysoko cenię sobie dwa małe słowa **nie wiem**.

Małe, ale mocno uskrzydłone”.